

Dorovský, Ivan

Moderní tvůrce Srečko Kosovel

Opera Slavica. 2012, vol. 22, iss. 1, pp. 31-34

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125548>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tornú traumu alebo drámu, ale jej rozprávačka zvnútra si vytvára obranu voči nežičlivej realite. Zlo, bolesť, neúspech sú rovnocenné svojim náprotivkom, patria do života a ona, Měrka Mětkowa, ich dokáže vidieť, poznať, vyjadriť a „zastaviť“ v ich jedinečnosti a osi-hotenosti svojím subtilným slovom a senzibilným štylistickým zobrazovaním maličkosti a detailu, aby vytvárala obrazy z predstáv cíteného a prežívaného, no nie sentimentálneho či moralizujúceho. Emotívne prežívanie aj negatívneho problému si postava alebo rozprávačka podfarbuje existenciálnym prehlbovaním svojej roly matky, partnerky, dcéry, čím sa do komorne vytváratej poviedkovej scenérie dostávajú prvky dramatického – ako tušenie napätia – či očakávané riešenie existujúceho zlomového miesta vo vzťahu, alebo doriešenie toho, čo postava a narátorka intenzívne, zmyslovo „tuší“, ale ešte nepozná, alebo nechce tento stav rešpektovať.

Dar matkinho literárneho sveta zo slov, poviedkový debut to naznačuje, dokáže dcéra rozvinúť, no a čo si viac môže moderná lužickosrbská kultúra želať. Rozprávačský talent dcéry sa hlási k odkazu svojej matky, „jednej z najtalentovanejších prozaičiek v lužickosrbskej literatúre šesťdesiatych rokov“¹⁴.

Moderní tvůrce Srečko Kosovel

Slovinský básnik Srečko Kosovel (1904–1926) patrí k tým literárnym tvůrcům, ktorí výrazne zazářili na literárnim nebi a během svého krátkého života vytvořili nejednu dílo vysokých uměleckých hodnot. K takovým básníkům patří např. K. H. Mácha (1810–1836), M. Ju. Lermontov (1814–1841), A. S. Puškin (1799–1837), Christo Botev (1848–1876), Christo Smirnenski (1898–1923), Jiří Orten (1919–1941) i Jiří Wolker (1900–1924), Andrej Guoth (1906–1929), Kosta Racín (1908–1943), Aco Karamanov (1927–1944) a mnozí další.

Srečko Kosovel je často srovnáván s prostějovským rodákem Jiřím Wolkerem (1900–1924). Oba zemřeli mladí, *dřív než mohli srdce k boji vyťasit*, jak napsal ve svém *Epitafu* Jiří Wolker. S. Kosovel zemřel dokonce o dva roky mladší než náš básník. Oba však zanechali za sebou stovky veršů, deníkových záznamů, črt, dopisů, básní v próze, dramatických pokusů i literárních statí.

Zatím nevíme, zda se Srečko Kosovel a Jiří Wolker osobně znali. A pravděpodobně neměli ani možnost číst verše toho druhého. A to i přesto, že Wolker se již od svých studentských let o slovinskou literaturu zajímal. Za pomoci svého učitele a překladatele z jihoslovanských literatur Vojtěcha Měrky (1888–1974) totiž Wolker přeložil a vydal verše slovinských modernistů Alojze Gradnika (1882–1967), Dragotina Ketteho (1876–1899) a Ivana Cankara (1876–1918) ve výboru *Bratrská poesie* (1925). Nakolik se Wolker podílel na překladech veršů Gradnikových a Ketteho, nevíme, zato však v korespondenci máme zmínky o tom, že se přebásněním básní I. Cankara zabýval již jako osmnáctiletý.

Ostatně o Jiřím Wolkerovi není zmínka ani v dosud nejrozsáhlejší a nejpodrobněji napsané slovinské monografii o Srečku Kosovelovi, která vyšla ke konci minulého roku

¹⁴ Odkazujeme na Doslov Vladimíry a Leoša Šatavovcov v debute M. Mětovej *Výlet do ráje*. Praha 1999, s. 100.

(Janez Vrečko, rečko kosovel. Monografija, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana 2011, 555 stran).

Její autor se Kosovelovým dílem zabývá téměř tři desetiletí. V mnoha analytických studiích a statích se pokusil zmapovat básníkovu dílo a zařadit je do širšího slovinského i evropského literárního a kulturního kontextu. Přitom je monografie koncipovaná jako *život a dílo*. Navazuje na výklady Antona Ocvirka, který patří k nejlepším znalcům a vykladačům Kosovelova díla. Ocvirk je uspořádal a po 2. světové válce vydal ve čtyřech svazcích. J. Vrečko Ocvirkovy interpretace principiálně hájí, jiné doplňuje, upřesňuje a někde opravuje.

Po výkladu Kosovelova rodinného prostředí Vrečko poukazuje na úlohu, kterou sehrál nejradikálnější slovinský avantgardista básník Anton Podbevšek (1898–1981), který prosazoval poetiku futurismu a expresionismu a díky němuž Kosovel poprvé již jako šestnáctiletý pronikl do širší slovinské literární veřejnosti.

V letech 1922–1925 prošel Kosovel několika intenzivními tvůrčími etapami, v nichž vyzkoušel novou poetologickou aktivitu. Vrátil se např. k impresionismu a psal společensky angažované verše, rozešel se s futurismem, toužil se cele obětovat umění a literatuře a tvořil v expresionistickém duchu. Obdobně jako Wolker také Kosovel by mohl říci, že upadl *pochybným experimentům expresionismu*. Postupně dospíval k poznání, že svět není v pořádku, že mu něco chybí, i že Evropa je v rozkladu a že podle něj ji mohou zachránit jedině nové duchovní proudy.

J. Vrečko poukázal na Kosovelovu apokalyptickou vizi v baladě *Extáze smrti*, zařadil ji do širšího evropského kontextu a uvedl tvůrce, kteří stejně jako Kosovel psali o konci světa. Podrobnější pozornost věnuje Vrečko Kosovelovu vztahu k zenitismu. Počátkem 20. let 20. století vznikly např. tři hlavní manifesty srbského modernismu: *Vysvětlivky k Sumatře* (1920) prozaika, básníka a dramatika Miloše Crnjanského (1903–1977), jenž byl považován za první manifest srbské avantgardy (tzv. *sumatraismus*, odhaloval možnosti volnější verše), *Manifest expresionistické školy* (1920) básníka, prozaika, literárního a hudebního kritika Stanislava Vinavera (1891–1955) a *Manifest zenitismu* s prohlášením *Duch zenitismu* básníka a literárního kritika Ljubomira Miciće (1895–1971). Převládalo v nich historické a sociální vědomí. *Zenitismus* se v Kosovelově poezii dokonce odrazil přímo.

Do jihoslovanského prostředí uvedl dadaismus stejnojmenným manifestem spolupracovník *Zenitu* surrealista Dragan Aleksić (1901–1964). Literárně umělecký časopis mezinárodního charakteru *Zenit*, který vycházel nejdříve v Záhřebu (1921–1922) a poté v Bělehradě (1923–1926) byl založen na myšlence avantgardy a propagoval svůj vlastní program. V Bělehradě působila několik let (1920–1922) skupina srbské avantgardy Alpha (Beogradska književna zajednica Alpha), jejímiž členy byli kromě M. Crnjanského a S. Vinavera také Todor Manojlović (1883–1968), Rastko Petrović (1898–1949), Tin Ujević (1891–1955) a někteří další básníci.

Časopis *Zenit* propagoval tzv. barbarogénia a poezii psanou v duchu zenitismu, který akceptoval také Kosovel, jak na základě jeho Deníku a Zápisků ukázal J. Vrečko. Srečko Kosovel mohl v *Zenitu* poprvé číst o dadaismu, dovědět se více o něm a o jeho evropských variantách.

Janez Vrečko dále ve své monografii analyzuje Kosovelovy definice literárního konstruktivismu a futurismu, jeho přednášky o novém umění, ukazuje, z jakých prací a názorů vycházel, velmi podrobně a přesvědčivě doložil Kosovelovy vazby na ruský literární kon-

struktivismus, objasňuje Kosovelovo pojetí *etického člověka a etického tvůrce*. Kosovelova básnická forma, jeho *kons* i je originální variantou evropského literárního konstruktivismu.

Je nesporné, že V. V. Kandinskij (1866–1944) a konstruktivismus tvorbu slovinského básníka výrazně poznamenaly. Byl to tedy expresionismus V. Kandinského, P. Klee (1879–1940) a Kurta Schwitterse (1887–1948) i svérázný expresionismus Marca Chagalla (chybí o něm v knize zmínka), v němž se projevila *fantasmagorie barev a prostoru*, který okouzlil a načas nadchl Wolkeru a Kosovela.

Konstruktivnost spojoval Kosovel s konstruktivním člověkem, který přežil *revoluci ducha*. Podle našeho názoru Vrečko správně poznamenává, že bez poznání filozofie ruského konstruktivismu, konstruktivismu Vladimíra Tatlina, veršů Velimira Chlebnikova a četných dalších tvůrců, nemůžeme některé Kosovelovy básně vůbec pochopit. Mimořádně poznamenávám, že podle Vrečka Srečko Kosovel znal Čapkovu dramata RUR. A při výkladu o básnickově politickém obratu a jeho *proletkultovské* básnické sbírce *Integrály* autor monografie poznamenává, že Kosovel jako málokterý z tvůrců se v polovině dvacátých let postavil proti zjednodušenému a schematickému nazírání na umění. Přitom píše: „*Uvedme příslušníka české avantgardy Františka Götze, který odmítal marxismus právě kvůli jeho determinismu a dostal se kvůli tomu do ostrého sporu s poetistou Karlem Teigem*“ (s. 319).

Dosud je málo prozkoumán Kosovelův vztah k moderní technice, třebaže patřil ve Slovinsku k těm, kdo se chopili technické civilizace jako lyrického motivu. Obdobně tomu bylo také s Kosovelovým vztahem k místní civilizaci.

Podrobné a doložené citáty z archivních pramenů jsou Vrečkovy výklady Kosovelových názorů na poezii a společnost, pojednání o básnickově levé orientaci, poté podrobná analýza jeho jednotlivých básní i jeho básní v próze a poezie pro děti a mládež.

Vrečkova monografie představila básnickovu tvůrčí cestu k avantgardním směrům a proudům prvních desetiletí dvacátého století, od futurismu po surrealismus. Kosovel v mimořádně krátkých, ale nesmírně plodných životních etapách dokonale poznal politickou a kulturní situaci v Evropě. Hledal nové básnické principy a uvedl do slovinské poezie takové způsoby tvorby, které se zdály pro novou dobu nevhodné.

Monografie o Srečku Kosovelovi je po pracích Antona Ocvirka, na které navazuje a z nichž čerpá, v slovinské literární historii nejdůkladnější, nejrozsáhlejší a nejpřínosnější práci. Málokteré literární dílo mělo ve Slovinsku tak složitý a tak smutný osud jako tvorba Srečka Kosovela.

Na závěr dodávám, že málokteré jiné dílo se dočkalo takového nepochopení a tolika nesprávných interpretací, vyplývajících nejčastěji z neznalosti celistvého díla, tolika neúcty a znevažování, tolika kritických mystifikací i zbytečných glorifikací, jako Kosovelovy básně. Za života vyšly jen asi čtyři desítky jeho básní po časopisech.

O Kosovelovi se mlčelo, nebo se o něm psalo, aniž kritika znala jeho nejangažovanější a nejavantgardnější dílo, jímž byla sbírka *Integrály*. Ta vyšla až v roce 1967, kdy byla zcela jiná literární avantgardní situace jak ve Slovinsku a v tehdejší jugoslávské federaci, tak také jinde v Evropě, kde vypukly studentské nepokoje a kde se prosazovala volná láska. Srečko Kosovel se stal do určité míry duchovním otcem těchto událostí. Mládež objevila impresionistického krajináře, avantgardistu a experimentálního básníka Kosovela a přisvojila si ho.

Co lze jinak velmi důkladně práci vytknout, je určitá neuspořádanost, roztržitost textu. Mám tím na mysli to, že Vrečko o témže směru (např. o futurismu) nebo o Kosove-

lově vztahu (např. k časopisům) a dalších otázkách píše na několika místech, což komplikuje čtenáři celkový pohled na slovinského básníka.

Kniha obsahuje rozsáhlou bibliografii děl (chybí mi mj. Debeljak, Johnson, E.: Srečko Kosovel – pesnik in jaz. Delo, Ljubljana, 4.–25. února 2004). Autor poznamenává, že nejde o systematický přehled děl, která se zabývají otázkami avantgardy, nýbrž o práce, které jsou v monografii uváděny.

Ivan Dorovský

Básník kresů

Krzysztof Kołtun je básník a antikvář. V jeho antikvariátě jsem ho poznal, což není žádnou zvláštností, neboť v něm setrvává značnou část dne. Navštívil jsem a prohrabával se v desítkách antikvariátů, ten jeho je však zvláštní až kuriózní. Nachází se v Chełmu pod úrovní chodníku, z řadového chodníku se po schůdcích sejde do podzemí, v němž se rozkládá nezměrné množství knih, ve štelářích, na pultě a na zemi. Pohybovat se v tomto prostoru je značně nesnadné, mimo jiné i proto, že vedle knih neustále narážíte rovněž na obrazy, svícny a na věci podobného druhu. A mezi tím obvykle nějaký návštěvník, který si s antikvářem čile povídá.

Kołtunův antikvariát je antikvariát kresový. Tak stojí v jeho názvu. A nemalá část jeho fondu se vztahuje právě ke kresům, tj. k těm obrovským územím, jež před válkou patřila Polsku a dnes jsou součástí Ukrajiny, Běloruska a Litvy. Území, jež zrodila Adama Mickiewicze a Czesława Miłosze a dala polské kultuře řadu dalších významných postav. K odkazu této kultury se Kołtun hlásí nejen jako antikvář, ale především jako básník. Už názvy jeho sbírek napovídají orientaci Kołtunovy tvorby: *Mysterium z Volyně* (*Misterium z Wołynia*), *Vilenská čistá slza* (*Wileńska łza czysta*), *Kresoví jeřábi* (*Kresowe żurawie*) a další. Básník se sice narodil už v Chełmu (roku 1958), ale jeho rod pochází z té druhé strany, z Volyně. Kołtun to ví a nemůže nevyprávět svou druhotnou kresovou přináležitost.

Vedle kresů má Kołtun také svého malíře, jímž je Józef Mehoffer, zvěčnil jej nejen ve Lvovské vitráži (*Witraz lwowski*), ale zavzpomínal na něj také ve *Svatební noci* (*Weselna noc*). V první sbírce v básních *Z listu a Mehofferovi andělé* (*Anioły Mehoffera*), ve *Svatební noci* v básni *Slavík* (*Ślowik*). Báseň *Mehofferovi andělé*, v níž Kołtun připomíná náměty výtvarnickových obrazů, končí verši:

*Pociąg turkoce, śpieszy się
– brzeziny minie.*

Anioły pofruną do kaplic.

Ty zostaniesz...

...

Vlak rachotí, spěchá

– mine březový háj.

Andělé odlétnou do kaplí.

Ty zůstaneš...